

POVEZANOST S DEMOKRACIJOM U SREDNJOŠKOLSKOM OBRAZOVANJU

Praktični priručnik za
srednjoškolsko obrazovanje

Autori

Karine Oganisjana

Philip A. Woods

Rolands Ozols

Urednici

Suzanne Culshaw

Claire Dickerson

Pauliina Jääskeläinen

Pilvikki Lantela

Philippa Mulbery

Cláudia Neves

Istraživači sudionici

Joanne Barber

Suzanne Culshaw

Uldis Dūmiņš

Konstantins Kozlovskis

Natalja Lāce

Karine Oganisjana

Rolands Ozols

Marie Toseland

Philip A. Woods

Financiranje

Ovaj je projekt financiran iz programa Europske unije za istraživanje i inovacije Obzor Europa na temelju Ugovora o dodjeli bespovratnih sredstava br. 101094052, kao i od strane UK Research and Innovation (UKRI) – referentni broj: 10063654.

Izjava o odricanju od odgovornosti

Financirano sredstvima Europske unije. Iznesena stajališta i mišljenja isključivo su odgovornost autora i ne odražavaju nužno stajališta Europske unije ili Agencije. Ni Europska unija ni tijela koja dodjeljuju sredstva ne mogu se smatrati odgovornima za njih.

Naslov i licenca

Povezivanje s demokracijom u srednjoškolskom obrazovanju: Praktični priručnik za srednjoškolsko obrazovanje

© 2026 AECED konzorcij (University of Lapland — Finska, University of Hertfordshire — Ujedinjeno Kraljevstvo, Marburg University — Njemačka, Universidade Aberta — Portugal, Riga Technical University — Latvija, University of Zagreb — Hrvatska).

Ovo je djelo licencirano pod licencom Creative Commons Imenovanje 4.0 međunarodna (CC BY 4.0). Presliku ove licence možete pronaći na:

<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Pristupačnost i korištenje alata za čitanje naglas

Ovaj je dokument osmišljen kako bi podržao korištenje alata za čitanje naglas i pomoćne tehnologije. Tekst je organiziran u jasnu, numeriranu strukturu i predstavljen u logičnom redosljedu čitanja kako bi se olakšalo audiočitanje. Slike i dijagrami uključuju alternativni tekst kada nose značajnu informaciju.

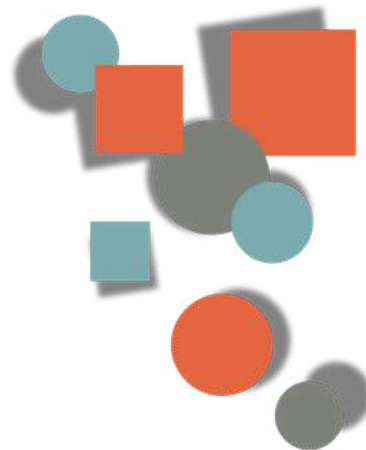
Radi lakše navigacije, pristupačna verzija dokumenta u programu Word također je dostupna na zahtjev.

Svi dijagrami i tablice u ovom dokumentu popraćeni su kratkim objašnjenjima kako bi se osigurala pristupačnost za čitatelje koji koriste čitače zaslona ili alate za čitanje naglas.

Ovaj dokument može se citirati kao:

AECED Consortium (2026). Connecting with democracy in secondary education: A practice companion for secondary education.

DOI: [10.5281/zenodo.18614](https://doi.org/10.5281/zenodo.18614)

Sadržaj

1. Uvod

2. Trilogija o opažanju, modeliranju i njegovanju demokratskih vrijednosti

Opažanje demokratskih vrijednosti

Modeliranje demokratskih vrijednosti

Njegovanje demokratskih vrijednosti

3. Provođenje demokratskih načela kroz AELD

Demokratska načela

Tri pristupa istraživanju demokratskih vrijednosti i načela

4. Osjećaj za demokraciju kao življeno iskustvo

5. Responsivna pedagogija u praksi

Alati za učitelje za responsivnu pedagogiju

Samostalno usavršavanje učitelja za responsivnu pedagogiju

6. Razumijevanje i primjena uvažavajućeg pogleda u praksi

Pripremna aktivnost za uvažavajući pogled: Izlazak iz okvira etiketiranja

Razvijanje samoprihvatanja i međusobnog prihvaćanja

1. Uvod

Praktični priručnik donosi praktične, ilustrativne aktivnosti i objašnjenja koja pokazuju kako se ključni koncepti estetskog i utjelovljenog učenja za demokraciju (AELD) mogu oblikovati i razvijati u srednjoškolskom obrazovanju. Sastoji se od pet cjelina:

- trilogija o opažanju, modeliranju i njegovanju demokratskih vrijednosti
- provođenje i istraživanje demokratskih načela kroz AELD
- osjećaj za demokraciju kao življeno iskustvo
- respozivna pedagogija u praksi
- razumijevanje i primjena uvažavajućeg pogleda u praksi.

Svaka cjelina povezana je s odgovarajućim poglavljem u Smjernicama za srednjoškolsko obrazovanje „Povezivanje s demokracijom u srednjoškolskom obrazovanju: Smjernice za estetsko i utjelovljeno učenje za demokraciju“, koje obrađuje istu temu. Aktivnosti u Praktičnom priručniku razvijene su kroz:

- ispitivanja s učiteljima, učenicima i ravnateljima u srednjim školama u Latviji i Ujedinjenom Kraljevstvu
- rasprave nakon provedbe aktivnosti s odgojno-obrazovnim djelatnicima i dionicima (stručnjacima iz područja obrazovanja i kulture te psihologom)
- dijeljenje i testiranje kreativnih AELD ideja na radionicama na međunarodnim konferencijama
- suradnju s AECED partnerima iz Finske, Njemačke, Hrvatske i Portugala
- prilagodbu kartica Catalyst Cards o demokratskim načelima razvijenih prije projekta AECED.

Praktični priručnik napisan je iz perspektive praktičara te prikazuje kako odgojno-obrazovni djelatnici mogu primijeniti ideje i pristupe u radu sa sobom i s učenicima. Kako bismo prikazali širinu i potencijal AELD-a, namjerno obuhvaćamo različite kontekste srednjoškolskog obrazovanja (nastavni sati, projektni rad, rasprave, rad u skupinama i razgovor na razini cijelog razreda), prostore (učionice, kantina/kafić i knjižnica), prostore za dijeljenje informacija (oglasne ploče, izložbeni prostori i zidovi učionice) te izvannastavne skupine (sportski timovi, klubovi, probe i učeničko vijeće). Kroz cijeli priručnik praktičari se potiču na korištenje multimodalnih AELD metoda, kao što su dramske scene, kolaž, refleksivno pisanje i fotoskiciranje, svjesne/senzorne vježbe (utjelovljeno mapiranje), smrznute slike (kada učenici stvaraju „živu sliku“ bez govora kako bi izrazili određeni pojam) i pripovijedanje.

Poglavlja su strukturirana prema logici postupnog razvoja. Primjerice:

„Trilogija o opažanju, modeliranju i njegovanju demokratskih vrijednosti“ započinje pozivom praktičarima da najprije sami isprobaju aktivnosti i uoče kako osjetilno i utjelovljeno iskustvo može produbiti razumijevanje uz refleksivno mišljenje. Čitatelji se usmjeravaju na dublje istraživanje demokratskih vrijednosti kroz ono što čuju, vide, dodiruju, mirišu i kušaju.

Sljedeći dio prelazi na dublju razinu pozivajući praktičare da apstraktne demokratske vrijednosti prevedu u opipljive kompozicije izrađene od svakodnevnih predmeta, koristeći maštu. Kroz stvaranje i interpretaciju tih kompozicija razumijevanje se produbljuje, a istodobno se podupiru demokratski etos i odnosi. Na kraju se nude konkretne AELD mikroprakse za njegovanje demokratskih vrijednosti u različitim srednjoškolskim okruženjima. U Praktičnom priručniku svako poglavlje pomaže praktičarima razumjeti što određeni koncept ili metoda jest, zašto je važan, kako ga primijeniti u praksi i što sudionici iz toga dobivaju. Aktivnosti su predstavljene s jasno definiranim ciljevima i praktičnim koracima kako bi ih učitelji mogli s pouzdanjem primjenjivati u različitim učionicama, skupinama i školskim prostorima.

2. Trilogija o opažanju, modeliranju i njegovanju demokratskih vrijednosti

Ovaj dio objedinjuje dva elementa kako bi ilustrirao praktičnu primjenu ideja predstavljenih u poglavlju 3 „Demokratske vrijednosti u srednjoškolskom obrazovanju“ u publikaciji „Povezivanje s demokracijom u srednjoškolskom obrazovanju: Smjernice za estetsko i utjelovljeno učenje za demokraciju“. Ova trilogija osmišljena je kako bi:

- pozvala sudionike da uoče kako naša osjetila i utjelovljene reakcije mogu služiti kao komplementarni izvori uvida — u ovom slučaju za opažanje demokratskih vrijednosti i produbljivanje njihova razumijevanja
- podržala sudionike u njegovanju demokratskih vrijednosti kroz utjelovljene i estetske svakodnevne prakse — koristeći pokret, osjetilnu pažnju, kreativno izražavanje i refleksiju za razvoj demokratskih navika u različitim kontekstima.

Iako je usmjerena na srednjoškolsko obrazovanje, sva tri dijela ove trilogije mogu se koristiti kao praktični materijal za produbljivanje razumijevanja, doživljaja i primjene demokratskih vrijednosti u različitim kontekstima, uključujući visoko obrazovanje (s studentima) te obrazovanje odraslih, profesionalno i organizacijsko učenje (npr. s učiteljima, radnicima s mladima, edukatorima, zaposlenicima u javnom sektoru, stručnjacima iz nevladinih organizacija i radnim timovima).

Opažanje demokratskih vrijednosti

Cilj ovog dijela: Istražiti tri ključne demokratske vrijednosti — slobodu, jednakost i pravednost te responzivnost — povezivanjem kognitivnog uvida s tjelesnim osjetima (sluh, vid, dodir, miris i okus), naglašavajući ulogu utjelovljenog iskustva u učenju i produbljivanju razumijevanja ovih vrijednosti kod sudionika.

Sudionici: učenici srednjoškolske dobi, učitelji ili mješovite skupine učenika i učitelja.

Trajanje aktivnosti: 45–60 minuta, ovisno o broju sudionika.

Materijali: kartice s demokratskim vrijednostima (vidi stranicu 8)

Prostor: standardna učionica s računalom, projektorom i pristupom internetu

Faza 1: Otkrivanje demokratskih vrijednosti

Pozivamo sudionike da istraže i prodube svoje razumijevanje demokratskih vrijednosti — kognitivno, emocionalno i tjelesno — koristeći tri kartice s vrijednostima temeljene na poglavlju 3, „Demokratske vrijednosti u srednjoškolskom obrazovanju“ iz Smjernica.

Jednakost i pravednost

Jednakost znači da je svaka osoba važna i zaslužuje poštovanje.

Pravednost znači da svima ne treba isto — zato prilagođavamo podršku, vrijeme i mogućnosti kako bi svaki učenik mogao sudjelovati na način koji mu odgovara.

Responzivnost

Responzivnost znači uočavanje onoga što se događa kod drugih — njihova raspoloženja, govora tijela i potreba te prilagođavanje vlastitog djelovanja. Također, znači uočavanje vlastitih reakcija (stres, iritacija, nelagoda) i zastajanje kako bismo mogli reagirati s pažnjom. To pomaže dijalogu, timskom radu, neslaganju i obnovi odnosa.

Sloboda

Sloboda znači imati prostor da budeš svoj u školi: dijeliti ideje, postavljati pitanja i donositi izbore. Također znači poštovati zajedničke granice kako bi se svi osjećali sigurno i uključeno.

Sudionici rade u parovima koristeći kartice s demokratskim vrijednostima (vidi stranicu 8). Čitaju i raspravljaju o svakoj kartici, odgovarajući na tri usmjeravajuća pitanja:

- Što ova vrijednost znači za mene?
- Možeš li navesti svakodnevni primjer ove vrijednosti u školi, kod kuće ili među prijateljima?
- Što bi se moglo dogoditi kada bi ova vrijednost nedostajala u nekoj zajednici?

Ova rasprava pomaže učenicima da razumiju, osjete i uoče vrijednosti u praksi te ih povežu s vlastitim iskustvima.

Faza 2: Doživljavanje demokratskih vrijednosti kroz osjetila

U ovoj fazi sudionici se pozivaju da prošire svoju pažnju uključujući i osjetilnu i refleksivnu svjesnost. Usmjeravaju se na svako osjetilo zasebno, uočavajući kako ono što čuju, vide, dodiruju, mirišu i kušaju oblikuje njihove misli, emocije i tjelesne reakcije.

Osim vida, preporučuje se istraživanje ostalih osjetila zatvorenih očiju kako bi se smanjile vizualne distrakcije uzrokovane ljudima i predmetima u okruženju. To pomaže sudionicima da se usmjere na tjelesne reakcije i uoče asocijacije koje svako osjetilno iskustvo budi u odnosu na demokratske vrijednosti ili njihov izostanak, što može izoštriti kritičku perspektivu kroz kontrast.

Nakon svake utjelovljene osjetilne refleksije sudionici se pozivaju da podijele koja im demokratska vrijednost dolazi na um i zašto.

Sudionike često iznenadi koliko različito isti zvuk odjekuje unutar skupine te kako povezivanje osjeta s demokratskim vrijednostima produbljuje njihovo razumijevanje značenja.

Preporuke za osjetilni slijed

Sluh: Kratki zvučni zapisi — glazba različitih žanrova i instrumenata (npr. Il Silenzio), kao i prirodni zvukovi (npr. džungla, ocean, kiša) te svakodnevni zvukovi koje stvaraju ljudi (npr. marširanje, razgovor, smijeh).

Vid: Videozapisi grupnih aktivnosti (npr. završna ceremonija Paraolimpijskih igara Tokyo 2020, u režiji Sadecka Waffa).

Dodir: Materijali različitih tekstura (npr. svila, čičak-trake, spužva).

Miris: Pažljivo odabrani mirisi, uzimajući u obzir moguće alergije i osjetljivosti (npr. kava, ruža, kruh).

Okus: Pažljivo odabrane namirnice koje su prihvatljive svim sudionicima (uzimajući u obzir prehrambene potrebe gdje je to moguće).

Možete pročitati kako su demokratske vrijednosti opažene kroz sluh, vid, dodir, miris i okus u AECED blog objavi „Sensing Democracy through a Multi-Scape Journey“:

Preporuke:

- Hearing: Short soundscapes – music from different genres and instruments (e.g., Il Silenzio), as well as natural sounds (e.g., jungle, ocean, rain) and everyday human-made sounds (e.g., marching, talking, laughing).
- Vision: Video recordings of group activity (e.g., the farewell ceremony for the Tokyo 2020 Paralympic Games, directed by Sadeck Waff).
- Touch: Materials with a range of textures (e.g., silk, velcro strips, sponge).
- Smell: Carefully selected scents, with allergies and sensitivities in mind (e.g., coffee, rose, bread).
- Taste: Carefully chosen food items that are broadly acceptable to all participants (including dietary requirements where possible). You can read about how democratic values were sensed through hearing, vision, touch, smell, and taste in the AECED blog post, “Sensing Democracy through a Multi-Scape Journey.” (<https://aeced.org/blog/sensing-democracy-through-a-multi-scape-journey/>).

Završna grupna refleksija

- Što ste iz ove aktivnosti ponijeli o demokratskim vrijednostima?
- Je li vam usmjeravanje pažnje na osjetila pomoglo da te vrijednosti razumijete drugačije ili jasnije? Kako?
- Što ste naučili o sebi ili o drugim sudionicima iz različitih reakcija koje su ljudi podijelili?
- Gdje biste još mogli koristiti osjetilnu/utjelovljenu pažnju kako biste podržali svoje učenje ili donošenje odluka?

Modeliranje demokratskih vrijednosti

Cilj ovog dijela: Pomoći sudionicima da izraze i zajednički oblikuju demokratske vrijednosti kroz kreativnu, utjelovljenu suradnju, koristeći kolaž (uz pokret i/ili zvuk gdje je primjenjivo) i zajedničko pogađanje, te dožive demokraciju kao nešto što prakticiramo i neprestano postajemo.

Sudionici: učenici srednjoškolske dobi, učitelji ili mješovite skupine učenika i učitelja

Trajanje aktivnosti: 45–60 minuta, ovisno o broju sudionika

Materijali: raznoliki materijali: papir/karton i izresci, ljepilo, traka i škare, olovke/markeri, glina, komadi tkanine i konac/vrpca, gumbi/perlice

Prostor: standardna učionica s računalom, projektorom i pristupom internetu, uz dovoljno prostora za rad u parovima i kratke prezentacije

Faza 1: Izrada kompozicija o demokratskim vrijednostima

Sudionici najprije, zajedno sa svojim partnerom, biraju koju demokratsku vrijednost žele materijalizirati u kompoziciji. Oslanjajući se na svoju maštu i razumijevanje odabrane vrijednosti, izrađuju kolaž ili model koristeći ponuđene materijale.

Ovaj proces zahtijeva međusobno slušanje, uvažavanje različitih perspektiva i otvorenost prema idejama druge osobe. Također uključuje dijeljenje moći — izmjenjivanje u vođenju i praćenju prema potrebi — pri čemu sudionici doživljavaju demokraciju kao proces postajanja.

Parovi trebaju raditi u tišini kako drugi ne bi unaprijed znali koja se demokratska vrijednost prikazuje.

Faza 2: Izlaganje kompozicija

Jedan po jedan par predstavlja svoj rad skupini i poziva ostale da pogode koja je demokratska vrijednost prikazana, uz kratko objašnjenje svojeg razmišljanja. Par koji izlaže zatim otkriva koju je vrijednost namjeravao prikazati i ukratko objašnjava svoje odabire. Ova faza nije samo zanimljiva, nego također pomaže razvijanju konstruktivnog dijaloga i komunikacije utemeljene na poštovanju — primjerice kako reagirati kada se pretpostavka razlikuje od namjere autora, a da se pritom nikoga ne povrijedi niti obeshrabri sudjelovanje. To je prostor u kojem se demokratske vrijednosti ostvaruju u praksi — svatko ima slobodu izražavanja, smislenog sudjelovanja te bivanja uočenim i doživljenim na respozivan i poštujući način (vidi kartice s demokratskim vrijednostima na stranici 8).

Faza 3: Refleksija u paru

Partneri se izmjenjuju u odgovaranju. Na svako pitanje govornik odgovara, a zatim partner ukratko sažima ono što je čuo (nakon toga zamjenjuju uloge).

Pair reflection

- Did we both think we were expressing the same value?
- How did we work together – what helped us listen, share power, and co-create?
- What did we learn from others' interpretations, especially when they differed from our intention?

Optional whole-group close: Each pair shares one sentence: "One thing we learned was..."

Njegovanje demokratskih vrijednosti

Cilj ovog dijela: Njegovati demokratske vrijednosti u svakodnevnom učenju kroz male, ponovljive AELD mikroprakse koje koriste estetske i utjelovljene načine uključivanja, čineći slobodu, jednakost/pravednost i responzivnost doživljenima i prakticiranima u učionici i širem školskom kontekstu.

Sudionici: učenici srednjoškolske dobi, učitelji ili mješovite skupine učenika i učitelja

Trajanje aktivnosti: fleksibilno; mikroprakse se mogu koristiti kao kratke rutine ili kombinirati u dulji slijed, ovisno o kontekstu učenja (npr. nastavni sat, projektni rad, knjižnica, kantina/kafić, izvannastavne aktivnosti ili sastanci)

Materijali: ovise o odabranom AELD pristupu i okruženju, od jednostavnih materijala za kolaž i kreativni rad (papir/karton, izresci, ljepilo/traka, škare, olovke/markeri, glina, komadi tkanine, konac/vrpca, gumbi/perlice) do, gdje je primjenjivo, osnovnih alata za zvuk, pokret ili pisanje (npr. mobitel/zvučnik za audio, bilježnice ili otvoreni prostor)

Prostor: bilo koja učionica ili prostor za učenje (uključujući hodnike, vanjske prostore ili izvannastavne aktivnosti) s dovoljno mjesta za individualni rad, rad u paru i rad u manjim skupinama

Njegovanje slobode: Mikro-praksa

AELD metoda: Refleksivno pisanje

Kontekst: u raspravama ili projektnom radu neki se učenici često povlače (zbog straha od prosudbe ili davanja „pogrešnog“ odgovora), dok nekoliko glasova dominira

Zašto ova metoda: Refleksivno pisanje stvara privatni prostor za promišljanje, smanjuje socijalni pritisak i podržava autentično, odgovorno samoizražavanje.

Kako se provodi: Pozovite učenike da napišu kratak odgovor na pitanje: „Što ja stvarno mislim o ovome – i zašto?“ Učenici kratko pišu koristeći početke rečenica: Ja mislim... / Ja osjećam... (u tijelu/emocionalno) / Ja trebam... (kako bih se odgovorno izrazio/la u ovoj skupini).

Svaki učenik zatim bira kako će sudjelovati: podijeliti s partnerom / podijeliti sa skupinom / zadržati za sebe (ili anonimno, ako je moguće).

Što sudionici dobivaju: jasnije osobne stavove, uravnoteženije sudjelovanje i vježbanje odgovornog izražavanja.

Kao završni korak, učenici se pozivaju da dovrše rečenicu:

„Jedan način na koji mogu odgovorno prakticirati slobodu u učenju jest...“

Njegovanje pravednosti i jednakosti - mikropraksa

AELD metoda: Fotografija (ili foto-skiciranje – korištenje fotografija za brzo dokumentiranje prostora ili situacije, uočavanje obrazaca te poticanje rasprave i unaprjeđenja)

Kontekst: U kantini/kafiću (ili knjižnici) uključivanje i isključivanje često se očituju u malim, svakodnevnim situacijama – tko ima mjesto za sjesti, kome se prilazi, čija se razina buke tolerira, tko se osjeća ugodno zauzeti prostor, a tko se tiho povlači. Takvi obrasci oblikuju osjećaj pripadnosti učenika i utječu na njihovu spremnost na sudjelovanje i u drugim situacijama. Kako bi se to adresiralo, aktivnost se može oblikovati kao foto-izazov društvene inovacije: parovi prepoznaju elemente prostora koji podupiru pravednost i one koji je ograničavaju te potom predlažu jednu malu, izvedivu promjenu za poboljšanje pravednosti u kantini/knjižnici. Razred zatim odabire jedan prijedlog za isprobavanje i vrednovanje.

Zašto ova metoda: Fotografija pomaže učenicima uočiti pravednost u okruženju bez usmjeravanja na pojedince. Ona nudi način istraživanja s niskim pritiskom kako bi se razumjelo što olakšava ili otežava sudjelovanje, usmjeravajući pažnju na prostore, predmete, raspored i rutine — čineći pravednost vidljivom i otvorenom za raspravu.

Kako se provodi:

- Uspostavlja se zajednički dogovor: ne fotografiraju se prepoznatljiva lica; fokus ostaje na prostorima, predmetima, oznakama i perspektivama.
- U parovima učenici predaju dvije fotografije (ili skice): jednu koja upućuje na pripadnost/pristup i jednu koja upućuje na prepreku. Za svaku prepreku predlažu malu promjenu koja podupire pravednost i jednakost u tom prostoru.
- Dodaju se opisi koristeći početke rečenica:

Zapazio/la sam...

Taj osjećaj u meni izazova...

Mala promjena može biti u... (izbjegavati okrivljavanje i ne imenovati pojedince).

- Prijedlozi se dijele u kratkoj raspravi na razini cijelog razreda, nakon čega razred glasa koristeći jednostavne kriterije: izvedivo / pravedno / poboljšava pristup većem broju učenika / niski trošak.
- Odabrana ideja provodi se u praksi tijekom jednog tjedna i zatim se evaluira. Kada je primjereno, može se dalje razvijati u suradnji s relevantnim dionicima (npr. učeničko vijeće, knjižničar, voditelj kantine, razrednik ili školsko vodstvo).

•

Što sudionici dobivaju: Veću svjesnost o tome kako svakodnevni uvjeti oblikuju pravednost i jednakost, zajednički jezik za raspravu o uključivanju bez personaliziranja krivnje te konkretne ideje za male, izvedive promjene u zajedničkim školskim prostorima.

Za završni uvid, učenici dovršavaju rečenicu:

„Jedna mala promjena koja bi ovaj prostor učinila pravednijim jest...”

Njegovanje respozivnosti: mikroprakse

AELD metoda: svjesna/senzorna vježba (utjelovljeno mapiranje)

Kontekst: prostori za dijeljenje informacija (oglasne ploče, izlozi, usmjeravajuće oznake, zidovi učionice) često su organizirani radi praktičnosti odraslih ili vizualne urednosti. To može nenamjerno isključiti neke učenike (različite visine, pokretljivosti ili vizualnih potreba), smanjiti pristup informacijama i povećati nesporazume.

Zašto ova metoda: Ova praksa je svjesna i senzorna jer polazi od izravne utjelovljene percepcije: učenici primjećuju i koriste vlastitu razinu pogleda kao neposredan izvor podataka. Ona postaje oblik utjelovljenog mapiranja kada svaki učenik postavi magnetsku točku na zajedničku vertikalnu metalnu traku uz oglasnu ploču na visini svojih očiju. Kako se točke gomilaju, nastaje vidljiva mapa stvarnog načina na koji učenici pristupaju oglasnoj ploči. Nastavnici potom odgovaraju na tu mapu prilagodbom okruženja (npr. stvaranjem jedne ili dvije „zone čitanja“ i postavljanjem obavijesti u duplikatu), čineći respozivnost konkretnom: prepoznavanjem razlika u skupini i prilagodbom prakse, umjesto očekivanja da se svi učenici uklapaju u jedan standard.

Kako se provodi:

- Postavlja se kratki zajednički dogovor: cilj je pristup za sve, nitko se ne izdvaja, a utjelovljeno iskustvo učenika smatra se relevantnim podatkom.
- Učenici iz različitih razreda postavljaju malu magnetsku točku (ili naljepnicu) na vertikalnu traku uz oglasnu ploču na visini svojih očiju.
- Nastavnici i učenici promatraju uzorak i određuju glavnu „zonu čitanja“ (te, ako se pojavi jasan skup, i drugu, nižu zonu).
- Nakon toga svaka se obavijest postavlja u dvije kopije, po jednu u svakoj zoni, kako bi informacije bile dostupne svima, uključujući mlade učenike i učenike koji koriste invalidska kolica. Učenici mogu premještati obavijesti unutar zona kako bi poboljšali čitljivost.

Što sudionici dobivaju: iskustvo responzivnosti kao pažljivosti i prilagodbe; poboljšan pristup informacijama; manje izbjegljivih pogrešaka, te snažniji osjećaj da su primijećeni i da se na njih odgovara.

Demokratska vrijednost responzivnosti ovdje je posebno vidljiva u usporedbi s kontrastnim primjerom (manje responzivnog pristupa): osoblje postavlja oglasnu ploču na jednu standardnu visinu zbog urednog izgleda. Obavijesti su plastificirane i postavljene u jednoj zoni, uz oznaku „Ne premještati obavijesti“. Ne prikupljaju se povratne informacije učenika. Ploča izgleda uredno, ali je pristup neujednačen; neki učenici prestaju je čitati, a pogreške u informiranju se povećavaju.

Sudionici promišljaju iskustvo dovršavanjem rečenice:

„Jedno mjesto u našoj školi gdje bi mala prilagodba mogla učiniti pristup responzivnijim jest...“

Na taj način, kroz trilogiju, demokratske vrijednosti prelaze put od doživljavanja (opažanja), preko oblikovanja i dijeljenja (modeliranja), do življenja kao navika u stvarnim kontekstima (njegovanja).

3. Provođenje demokratskih načela kroz AELD

Ovaj dio pokazuje kako se demokratska načela mogu provoditi u svakodnevnoj srednjoškolskoj praksi kroz estetske i utjelovljene metode učenja. Nadopunjuje poglavlje 4. „Demokratska načela u srednjoškolskom obrazovanju“ u publikaciji „Povezivanje s demokracijom u srednjoškolskom obrazovanju: Smjernice za estetsko i utjelovljeno učenje za demokraciju“ nudeći praktične, primjenjive pristupe — uz objašnjenja koja pomažu učiteljima u njihovoj primjeni — za ostvarivanje dijeljenja moći, cjelovitog učenja, transformacijskog dijaloga i odnosne dobrobiti u različitim kontekstima.

Ovaj dio podijeljen je na dva dijela:

- u prvome se svako demokratsko načelo razmatra zasebno
- u drugome se korisnici Praktičnog priručnika pozivaju da razmotre i isprobaju tri pristupa istraživanju demokratskih načela: crtanje, izradu kolaža i aktivnosti s karticama koje prikazuju demokratska načela

Redoslijed demokratskih načela

Provođenje dijeljenja moći u praksi

AELD metoda: Zvuk/ritam (zajednički ritam s izmjenjujućim vodstvom)

Kontekst: U izvannastavnim skupinama (sportski timovi, klubovi, probe, učeničko vijeće) sudjelovanje i utjecaj mogu postati neujednačeni: nekoliko učenika određuje tempo i smjer, dok se drugi prilagođavaju, povlače ili ostaju nezamijećeni.

Zašto ova metoda: Zajednički ritam čini jednakost opipljivom i utjelovljenom. Izmjenjujuće vodstvo i zajedničko praćenje stvaraju jednostavnu strukturu u kojoj se utjecaj kreće kroz skupinu: svaka osoba vodi, svaka osoba je praćena, a skupina se uči prilagođavati kako bi svi ostali uključeni.

Kako se provodi:

- Na početku se može dogovoriti kratka Povelja o dijeljenju moći, primjerice: „Svatko ima priliku voditi; svakoga slijedimo s poštovanjem; ostavljamo prostor za različite ritmove i stilove; ako pogriješimo, zaustavljamo se i pokušavamo ponovno“.
- Učenici stoje ili sjede u krugu. Jedan učenik/učitelj započinje jednostavan ritam (pljesak/udarac).
- Vodstvo se izmjenjuje: svaki učenik uvodi malu promjenu (tempo/uzorak/pauza); skupina ga slijedi.
- Neutralni signal za ponovno usklađivanje (npr. podignuta ruka) može označiti „pauzu i pravedan novi početak“. Kada se koristi, skupina se zaustavlja, udahne i nastavlja od posljednjeg kruga. Ovaj signal je koristan ako se skupina nasmije, počne govoriti preko nečijeg reda ili ako netko ispadne iz ritma.
- Po želji se može uvesti uloga, poput promatrača sudjelovanja koji bilježi obrasce za refleksiju (bez imenovanja ili okrivljavanja). Primjerice: „Primijetio/la sam da smo neke redove slijedili brzo, ali smo se nakon ponovnog usklađivanja usporili i više uključili sve“.

Što sudionici dobivaju: Doživljeno iskustvo zajedničkog utjecaja, veću osjetljivost na to čije se vodstvo slijedi te praktične navike za raspodjelu vodstva (izmjenjivanje, praćenje i ponovno usklađivanje).

Kao završni korak, učenici dovršavaju rečenicu:

„Jedan način na koji možemo pravednije dijeliti moć u ovoj skupini jest...“

Provedba cjelovitog učenja u praksi

AELD metoda: Tableau (kada učenici stvaraju smrznutu sliku, bez govora, kako bi izrazili određeni pojam)

Kontekst (izazov): U nastavnim satima ili projektom radu učenje može postati previše verbalno i usmjereno na „točne odgovore“. Nekim je učenicima teško izraziti svoje razumijevanje riječima, a utjelovljeni i imaginativni načini stvaranja značenja često ostaju neiskorišteni.

Zašto ova metoda: Tableau podržava cjelovito učenje jer uključuje tijelo, emocije, maštu i kogniciju. Omogućuje učenicima da istraže značenje kroz utjelovljeno izražavanje prije nego što svoje ideje pretoče u riječi te otvara prostor za različita tumačenja.

Kako se provodi:

- Učitelj odabire fokus nastavnog sata (pojam/tema/problem/tekst) i nudi jednu perspektivu: glavna ideja/napetost, uzrok i posljedica ili dvije perspektive.
- U parovima učenici stvaraju tihu smrznutu sliku svojim tijelima (stojeći ili sjedeći) koja predstavlja odabrani sadržaj.
- Svaki par nekoliko sekundi prikazuje svoj tableau drugom paru. Par koji promatra odgovara samo izjavama koje započinju s „Uočavam...“
- Par koji je stvarao dodaje jednu rečenicu (usmeno ili pisano): „Htjeli smo prikazati...“

Što sudionici dobivaju: Cjelovitije multimodalno razumijevanje sadržaja učenja; veću sigurnost u izražavanju razumijevanja izvan verbalnog, te praksu povezivanja tjelesnog iskustva, mašte i refleksije.

Kao završni korak, učenici dovršavaju rečenicu:

„Jedna stvar koju sam potpunije razumio/razumjela jer smo koristili tijelo bila je...“

Stavljanje transformacijskoga dijaloga u praksu

AELD metoda: Pokret/drama (kratka dijaloška scena + ponavljanje)

Kontekst: Tijekom rada u skupini ili tijekom razredne rasprave dolazi do stvarnog neslaganja ili nesporazuma: glasovi se povisuju, netko biva prekinut, neki se učenici povlače ili se skupina „zaglavljuje“ u ponavljanju istih argumenata. Učitelj zaustavlja aktivnost i koristi taj trenutak kako bi cijeli razred vježbao pomicanje dijaloga prema razumijevanju.

Zašto ova metoda: Kratka dramska scena pretvara stvarnu interakciju u zajednički prikaz koji razred može sigurno promatrati i analizirati. Ponovno odigravanje istog trenutka omogućuje učenicima da uvježbavaju male promjene u jeziku i utjelovljenoj komunikaciji (ton, tempo, držanje tijela, udaljenost) koje vode prema aktivnijem slušanju, znatiželji i obnovi razumijevanja, pretvarajući razmjenu koja je “zapela” u konstruktivniju.

Kako se provodi:

- Učitelj zaustavlja aktivnost i postavlja okvir: „Uzmimo kratki trenutak da uvježbamo kako promijeniti razgovor“. Fokus je na interakciji, a ne na okrivljavanju pojedinaca.
- Učitelj ukratko opisuje što se događa neutralnim i opažajnim jezikom (npr. „Neki od vas bivaju prekinuti“, „Ponavljate iste argumente“, „Neki glasovi postaju glasniji“) te to preoblikuje u jednostavan anonimiziran scenarij za prikaz (npr. „Jedan učenik se osjeća nečujno; drugi se osjeća kritizirano“), bez imenovanja ili iznošenja osobnih detalja.
- Učitelj poziva tri dobrovoljca (ili odabire troje sigurnih učenika): dvoje učenika izvodi scenu, a jedan učenik ima ulogu promatrača. Promatrač koristi Karticu za uočavanje jezika i Karticu za uočavanje tijela i tona.

Kartica za uočavanje jezika

Slušaj zbog:

- prekidanja ili preklapanje u govoru
- ponavljanja istih točaka (kruženje u raspravi)
- izraza „uvijek/nikada“
- okrivljujuće formulacije („ti si učinio/la da...“)
- parafraziranja („dakle, želiš li reći više...“)
- izjave o učinku („kada se dogodilo X, osjećao/la sam...“)
- izraza za ponovni početak („dopusti da to pokušam ponovno...“)

Kartica za uočavanje tijela i tona

Uoči:

- glas (glasnoća, brzina, ton)
- tempo (žurba nasuprot stankama)
- držanje tijela (otvoreno/zatvoreno, nagnjanje prema/od stopala)
- geste (pokazivanje, mirovanje, nemir – često pomicanje ruku i stopala)
- izraz lica (napetost/opuštanje)
- kontakt očima (izbjegavanje/ukočen pogled)
- udaljenost i položaj (okretanje od sugovornika, približavanje, ostavljanje prostora)
- znakove stresa ili povlačenja (tišina, ukočenost, nelagoda)

- Dvoje učenika izvodi kratku „zaglavljenu“ verziju dijaloga.
- Promatrač iznosi nekoliko neprosudbenih opažanja, započinjući s „Uočio/la sam...“, oslanjajući se na kartice (jezik i tijelo/ton).
- Učitelj zatim poziva još dvije ili tri dodatne opservacije iz razreda (i dalje opisne, bez okrivljavanja ili imenovanja).
- Scena se ponavlja. Ovaj put učenici primjenjuju jednu ili dvije transformacijske strategije, primjerice:
 - a. pausing before responding (one breath or a count to three)
 - b. paraphrasing (“So you mean...”)
 - c. asking a genuine question (“Can you say more about what matters to you here?”)
 - d. naming impact without blame (“When I was interrupted, I lost my thread”)
 - e. using a restart phrase (“Let me try that again more clearly/respectfully...”)

Alongside the words, they also adjust one embodied element (e.g., soften posture, uncross arms, lower voice, slow pace, orient towards the other person, give space).

- Promatrač (a zatim i razred) imenuje što se promijenilo i što je pomoglo da se dijalog pomakne naprijed.

Što sudionici dobivaju: Učenici na konkretan način vježbaju transformacijski dijalog: razmjenu i istraživanje različitih stajališta uz uzajamno poštovanje, slušanje više perspektiva te davanje konstruktivne kritike bez okrivljavanja. Uče kako male promjene u jeziku i utjelovljenoj komunikaciji mogu otvoriti prostor izvan uskih pozicija, izgraditi međusobno razumijevanje, prepoznati područja slaganja i usmjeriti skupinu prema zajedničkim sljedećim koracima u zadatku.

Prije nego što pozove razred da se vrati izvornom zadatku i pokuša jednu dogovorenu strategiju u stvarnoj raspravi ili radu u skupini, učitelj traži od svih da sažmu što su naučili iz prikaza odgovarajući na pitanje:

„Što je pomoglo da se dijalog pomakne naprijed i što možemo pokušati sljedeći put kada zapnemo?“

Stavljanje odnosne dobrobiti u praksu

AELD metoda: Pripovijedanje (mikro-priče + pažljivo svjedočenje)

Kontekst: U mnogim razredima društvena kohezija nije ujednačena: neki se učenici osjećaju uključeno i prepoznato, dok drugi sudjeluju oprezno ili se osjećaju nezamijećeno. Odnosna dobrobit ovisi o zajedničkim obrascima uključivanja i o tome kako skupina odgovara na individualnost.

Zašto ova metoda: Odnosna dobrobit razvija se kroz iskustva bivanja saslušanim, prepoznatim i uključenim — ali postaje vidljivija i kada promišljamo trenutke isključenosti. Pripovijedanje nudi strukturiran način da se takva iskustva učine vidljivima bez pretvaranja u optužbe: učenici mogu opisivati situacije (stvarne, na razini škole ili zamišljene), dok skupina vježba pažljivo slušanje i usmjerava se na postupke i uvjete, a ne na okrivljavanje pojedinaca. Svrha nije sama priča, nego odnosna praksa koju ona stvara: jačanje povezanosti i uključenosti, uvažavanje individualnosti i prepoznavanje malih promjena koje podupiru osjećaj pripadnosti.

Kako se provodi:

- Učitelj postavlja kratki dogovor: dijeljenje je dobrovoljno; ne koriste se imena; fokus je na postupcima i uvjetima te na mogućnostima poboljšanja, a ne na prosuđivanju ljudi; slušanje je utemeljeno na poštovanju.

Učenici biraju jedan poticaj (različite razine distance):

- a. Real (no names): “A moment when I felt included or excluded in a group...”
 - b. School-wide: “Something that makes it easier – or harder for people to feel they belong at school is...”
 - c. Fictional: “A short story about a student who feels excluded, and what changes to help them belong...”
- Učenici pripremaju mikropriču koristeći sljedeću strukturu:
 - a. What happened? (one concrete moment)
 - b. What did it feel like? (emotion or bodily feeling)
 - c. What contributed to it? (the action/gesture/word)
 - d. What could help? (one small, realistic change – a word, action, or class routine that would make inclusion more likely next time)
 - Dijeljenje priča odvija se u parovima (ne pred cijelim razredom). Slušatelj odgovara pažljivim svjedočenjem koristeći jedan od sljedećih početaka rečenica:
 - a. “What I heard as important was...” or
 - b. “I noticed...” (no advice, no evaluation)
 - Svaki par zapisuje jednu praktičnu radnju koja potiče osjećaj pripadnosti (po želji anonimno) i dodaje je na zajedničku ploču.
 - Uz podršku učitelja učenici grupiraju predložene radnje prema temama te odabiru dvije ili tri inkluzivne „know-how“ strategije koje žele usvojiti i vježbati u nadolazećim nastavnim satima i radu u skupinama.

Što sudionici dobivaju: Iskustvo odnosne dobrobiti u praksi: učenici doživljavaju kako je to biti saslušan s poštovanjem, bez prosudbe, te postaju osjetljiviji na to kako uključivanje i isključivanje utječu na sudjelovanje. Vježbaju imenovanje zahtjevnih situacija na siguran i strukturiran način te slušanje bez prosuđivanja ili „popravljanja“. Zajedno prepoznaju dvije ili tri konkretne radnje koje pomažu većem broju učenika da se osjećaju uključenima i sposobnima sudjelovati.

U završnom koraku razred dovršava (i zapisuje):

„Dva ili tri načina na koje ćemo jačati odnosnu dobrobit u našem razredu su...“

Tri pristupa u otkrivanju demokratskih vrijednosti i pristupa

Crtanje

Crtanje kao oblik razgovora može potaknuti smisljeno istraživanje načela i vrijednosti demokracije. Ova aktivnost može pomoći učenicima da istraže vlastite življene odnose i iskustva, kao i iskustva drugih. To može uključivati društvene, povijesne, političke ili likovne elemente u priči i sl. Donje pojmove moguće je istraživati u kontekstu različitih nastavnih predmeta.

Sloboda – Jednakost – Pravednost – Responzivnost

Dijeljenje moći – Transformacijski dijalog – Cjelovito učenje

Odnosna dobrobit

(Žute kartice – Catalyst Cards – također se mogu koristiti za ovu aktivnost)

Vrijeme: 45–60 minuta

Materijali: Papir, olovke, drvene bojice, voštane bojice, pastele

Poticajna pitanja: Svaka demokratska vrijednost i načelo mogu imati svoje pitanje, primjerice:

- Što za tebe znači [unesi vrijednost ili načelo]?
- Kada si doživio/doživjela [unesi vrijednost ili načelo]?
- Kako se [unesi vrijednost ili načelo] osjeća u školi ili u prijateljstvima?
- Kako bi [unesi vrijednost ili načelo] moglo biti drugačije i kako možeš biti dio promjene? Kako bi to izgledalo i kako bi se osjećalo?

Specifičnija pitanja mogu uključivati:

- Kada i gdje si osjetio/osjetila da možeš donijeti odluku u školi ili u prijateljstvima?
- Kada si se posljednji put osjećao/osjećala da je tvoje mišljenje uvaženo i kako je to izgledalo te kako si se osjećao/osjećala?

Aktivnost: Ova aktivnost crtanja/šaranja osmišljena je za rad učenika u parovima ili manjim skupinama, s najviše 4 učenika po skupini.

Skupine odlučuju koju će vrijednost ili načelo istraživati, tko će crtati te hoće li se izmjenjivati ili će samo jedna osoba imati tu ulogu.

Dok učenici raspravljaju o svojim idejama, oni koji ne crtaju mogu doprinosti prijedlozima. Mogu im se pojaviti određene boje, oblici, simboli, linije i slike. Crtež tako postaje pregovoreni i zajednički oblikovan vizualni razgovor.

Važno je podsjetiti učenike da ovdje nije riječ o tehničkoj vještini, nego o procesu suradnje i istraživanja. Crtež može biti uredan, strukturiran ili apstraktan, pa čak i „neuredan“. Naglasak nije na konačnom rezultatu, nego na procesu izražavanja ideja na drugačiji način.

Učenici mogu odgovoriti na jedno ili više pitanja, ovisno o trajanju sata i dubini istraživanja.

Predvidite vrijeme za refleksivnu raspravu u kojoj nekoliko skupina može podijeliti svoje radove ili se može provesti rasprava na razini cijelog razreda.

Predložena pitanja uključuju:

- Što su skupine odabrale i zašto?
- Koji je bio njihov odgovor i kako su izrazile svoje ideje?
- Što su naučili o demokratskim vrijednostima i načelima?
- Što su naučili o vlastitom demokratskom djelovanju i kako bi ono moglo biti drugačije?

Kreiranje kolaža

Izrada kolaža još je jedan način koji može potaknuti smisleno istraživanje načela i vrijednosti demokracije. Ovdje se nude prijedlozi kako se aktivnost može provesti.

Vrijeme: 45–60 minuta

Materijali: Potrebni su veći listovi papira i prikladni materijalima različitih boja i tekstura; primjerice likovni i kreativni materijali, pribor poput spajalica, papira, olovaka, ljepljivih papirića, naljepnica, gumba, vrpce, raznih materijala za izradu, artefakata i prirodnih materijala — bez korištenja ljepila.

Aktivnosti kolaža mogu se provoditi individualno ili u manjim skupinama. Ideja rada jest da učenici slažu materijale na način koji podržava stvaranje značenja te da ih mogu mijenjati i prilagođavati.

Kolaž se može koristiti za istraživanje ideja povezanih s demokratskim vrijednostima i načelima ili s onime što učenici uče u okviru određenog predmeta. Aktivnost je namjerno otvorena i polazi od jedne riječi kao poticaja, primjerice jednakost, zdravlje, društvene mreže i sl. U njezinoj je osnovi responzivan pristup koji može podržati stvaranje, produbljivanje i preoblikovanje znanja, kao i razvoj demokratskih načela u učionici.

Postavljanje i uvod: 5–10 minuta

Učenicima se daje zadana riječ kao poticaj i potrebni materijali. Odlučuje se hoće li raditi individualno ili u manjim skupinama (do 4 učenika).

Omogućite učenicima da organiziraju i rade na kolažu. Objasnite im da je naglasak na procesu, a ne na umjetničkom rezultatu.

Predvidite 20 minuta za izradu kolaža.

Nakon procesa izrade kolaža ostavite vrijeme (5–10 minuta) za dijeljenje, refleksiju i raspravu na razini cijelog razreda.

Kako biste potaknuli stvaranje značenja, pitanja neka ostanu otvorena. U nastavku su neki primjeri poticajnih pitanja.

Primjeri poticajnih pitanja:

- Zašto su učenici odabrali određenu boju, predmete ili materijale za kolaž?
- Kako su ih organizirali i zašto?
- Što to za njih znači?
- Kako se oblici, forme, boje i sl. povezuju s njihovim idejama?
- Kako se kolaž povezuje s onime što već znaju?
- Što su novo naučili?
- Kako su u skupinama donosili odluke?
- Jesu li se svi slagali ili ne?
- Kako su se nosili s razlikama u mišljenjima?
- Jesu li svi imali jednaku ulogu u skupini?

Nakon refleksije možete pitati učenike žele li nešto prilagoditi u svojim kolažima na temelju onoga što su promislili ili naučili iz rasprave. Predvidite dodatnih 10 minuta, a zatim vrijeme za daljnju refleksiju.

Catalyst kartice

Radionica opisana u nastavku potiče istraživanje demokratskih načela iz Smjernica, s naglaskom na dijeljenje moći i zajedničko donošenje odluka u svakodnevnoj odgojno-obrazovnoj praksi. Kartice, aktivnosti i prateća knjižica razvijene su i korištene u ranijem radu na ideji cjelovite demokracije prije projekta AECED. One obrađuju četiri demokratska načela (također nazivana dimenzijama demokracije) i suprotstavljaju ih načelima koja obično oblikuju hijerarhijske načine organiziranja odluka i uloga. Svaka kartica usmjerena je na jednu karakteristiku određenog načela: primjerice, kartica 23 ističe obilježje dijeljenja moći („Svatko ima priliku sudjelovati u donošenju odluka“).

Vrijeme: 60–120 minuta

Materijali: Knjižica (kliknite [ovdje](#) za pregled), Catalyst kartice (kliknite [ovdje](#) za pregled), papir, olovke.

Jedan mogući način organizacije radionice:

1. U skupinama promišljajte o dijeljenju moći — kako se odluke, uloge i odgovornosti dijele u situacijama učenja — koristeći knjižicu koja prati Catalyst kartice.

2. Aktivnost „Diamond Nine“ (str. 19 u knjižici): Sudionici sjede u skupinama ili parovima. Koristeći zajednički set Catalyst kartica, istražuju ih, razvrstavaju i raspoređuju po stolu, pritom se slobodno krećući i ustajući prema potrebi. Svaki sudionik odabire devet kartica koje smatra najvažnijim praksama za razvoj dijeljenja moći među nastavnicima i učenicima. Koristeći dijagram „Diamond Nine“ sudionici rangiraju odabrane kartice od najvažnije do najmanje važne, pri čemu je najvažnija na vrhu, a najmanje važna na dnu. Sudionici zatim dijele svoj raspored s partnerom/članovima skupine, raspravljaju o odabiru i rangiranju te objašnjavaju razloge svojih odluka.

3. Aktivnost „Gdje smo sada?“ (str. 21 u knjižici): S partnerom/članovima skupine sudionici ponovno razvrstavaju sve odabrane kartice, raspoređujući ih po stolu kako bi ih dodatno razmotrili i usporedili. Kartice dijele u tri skupine:

- skupina zadržati (kartice koje predstavljaju postojeće politike i prakse u njihovom razredu/školi/okruženju, koje treba zadržati)
- skupina promijeniti (kartice koje predstavljaju postojeće politike i prakse koje treba promijeniti)
- skupina njegovati (kartice koje predstavljaju željene politike i prakse koje treba razvijati i jačati)

4. Završni dio radionice: Svaka skupina prelazi s refleksije na djelovanje razvijajući zajednički plan za poticanje veće suradnje i dijeljenja moći u svom okruženju (učionici, skupini, prostoru za učenje ili školi). Sudionici izrađuju zamišljeni plan promjene, vođeni karticama koje upućuju na ono što treba zadržati, promijeniti i njegovati.

5. Završna refleksija: Sudionici promišljaju koje se od četiri demokratska načela u ovoj aktivnosti pokazuju kao najvažnija za podržati i dalje razvijati u njihovom kontekstu.

4. Demokratski senzibilitet kao življeno iskustvo

Ovaj dio, povezan s poglavljem 5, „Osjećaj za demokraciju u srednjoškolskom obrazovanju“ u publikaciji „Povezivanje s demokracijom u srednjoškolskom obrazovanju: Smjernice za estetsko i utjelovljeno učenje za demokraciju“, nudi praktične, primjenjive pristupe te objašnjava kako učitelji mogu pomoći učenicima u razvoju osjećaja za demokraciju. Nije dovoljno da učenici znaju što je osjećaj za demokraciju ili da mogu opisati njegove ključne elemente — imati osjećaj za demokraciju; biti pažljiv, uvažavati, njegovati i odgovarati na osjete i osjećaje koji podupiru demokratske odnose. Osjećaj za demokraciju potrebno je živjeti: doživjeti ga emocionalno i tjelesno, kao i razumjeti kognitivno, kako bi učenici razvili osjetilno utemeljeno razumijevanje što znači djelovati i odnositi se prema drugima na demokratski način. Ovaj dio stoga predlaže put za njegovanje osjećaja za demokraciju.

AELD metode: pokret/drama u kombinaciji sa svjesnim/senzornim vježbama.

Kontekst: U adolescenciji su razlike i osjećaj pripadnosti snažno naglašeni. Učenici mogu odbacivati, stereotipizirati ili se distancirati od vršnjaka koji su „drugačiji od nas“ (npr. osobe s invaliditetom, zdravstvenim teškoćama, različitim rodnim izražavanjem ili društvenim statusom). Ova aktivnost stvara siguran utjelovljeni ulaz u uočavanje koliko se brzo pretpostavke formiraju — i kako se mogu mijenjati kroz življeno iskustvo.

Zašto ove metode: (pokret/drama + svjesna/senzorna vježba).

Osjećaj za demokraciju jest sposobnost uočavanja onoga što se događa u nama i među ljudima, vrednovanja onoga čega postajemo svjesni te odgovaranja na načine koji podržavaju demokratičnije odnose. Ova aktivnost koristi dvije AELD pedagoške metode jer pomažu učenicima razviti taj osjećaj kroz življeno iskustvo.

Pokret/drama koristi se za stvaranje kratkog konkretnog iskustva koje pomaže učenicima osjetiti što apstraktna ideja znači. Umjesto da o razlikama i uključivanju raspravljaju na općoj razini, učenici sudjeluju u kratkom utjelovljenom zadatku koji ih čini svjesnima napora, ovisnosti, frustracije i ranjivosti. Takvo iskustvo olakšava uočavanje koliko brzo ljudi mogu biti prosuđeni kao „manje sposobni“ na temelju površnih pretpostavki — i kako se te pretpostavke mogu promijeniti prema poštovanju, uključivanju i prepoznavanju ravnopravnog sudjelovanja.

Svjesna/senzorna vježba podržava ključnu vještinu osjećaja za demokraciju: uočavanje. Učenici se usmjeravaju na vlastite emocije, tjelesne reakcije i atmosferu u prostoru tijekom iskustva. To im pomaže da postanu svjesniji kako reakcije, poput nervoznog smijeha, nelagode, divljenja ili tišine oblikuju odnose i sudjelovanje. Vježbanje takve pažljive usmjerenosti omogućuje učenicima da promišljenije i osjetljivije odgovaraju na razlike te da se povezuju s drugima na demokratičnije načine

Kako se provodi?

Učitelj iznosi zanimljiv prijedlog za neobičan izazov smirenim i znatiželjnim tonom:

„Danas bih volio/voljela da isprobate nešto drugačije. Na kratko ćete pokušati izvesti nekoliko uobičajenih radnji bez korištenja ruku. Ovo nije šala niti natjecanje — ovo je eksperiment u uočavanju.“

Postavlja se kratak dogovor: učenici mogu u bilo kojem trenutku odustati; nema ismijavanja; oni koji ne žele sudjelovati mogu preuzeti ulogu promatrača.

1. Učenici se pozivaju da drže ruke uz tijelo (ili nježno iza leđa, bez vezivanja). Učitelj ovu fazu drži kratkom i jednostavnom kako bi se izbjeglo opterećenje. Time se uvodi utjelovljeno ograničenje s kojim će raditi u sljedećim koracima.
2. Učenici pokušavaju izvesti dvije ili tri svakodnevne radnje bez korištenja ruku, primjerice:

- a. napisati svoje ime
- b. otvoriti patentni zatvarač ili torbu
- c. izvaditi olovku
- d. podići predmet koji je pao
- e. obući rukav džempera/dukserice (po želji)

Učitelj potiče tihu usmjerenost kako bi učenici doista mogli osjetiti što se događa, umjesto da „izvode“ pred drugima.

4. Učitelj dopušta da se emocije pojave i uočava ono što se već događa (nervozan smijeh, frustracija, nelagoda) te to normalizira: „Ako se smijete, to je u redu — često tako reagiramo kada nam je nešto neugodno. Samo to primijetite.“

5. Učitelj zaustavlja aktivnost i poziva na kratko unutarnje osvještavanje: Prije bilo kakvog objašnjenja učitelj zaustavlja aktivnost: „Zaustavite se gdje jeste i ostavite zadatak nedovršen. Nemojte još pokušavati završiti — samo primijetite kako se osjećate.“

Učenici rade kratku unutarnju provjeru:

- a. emocije: frustracija / nelagoda / iritacija / tjeskoba / sram / obeshrabrenost
- b. tijelo: zadržan dah; napeta ramena/vrat/čeljust; stezanje u prsima ili grlu; toplina/crvenilo u licu; nemirna energija; stezanje u trbuhu; ubrzan rad srca

Učenici se pozivaju da podijele ono što su uočili — u parovima ili anonimno (npr. na papirićima) kako bi se očuvala sigurnost procesa.

6. Učitelj kaže nešto iznenadujuće, primjerice: „Većina nas sada misli: ‘Ovo je jako teško.’ Zadržite taj osjećaj. Sada želim upoznati jednu osobu.“ Svjetla se mogu lagano prigušiti (ako je moguće). Učitelj poziva na tihi usmjerenost: „Pažljivo promatrajte — ne samo što ona radi, nego i što to čini vašim pretpostavkama.“

7. Učitelj prikazuje videoisječak Vitorije Bueno, brazilske balerine bez ruku, koja pleše i obavlja svakodnevne aktivnosti.[2]

[2] Pogledajte YouTube video s Vitorijom Bueno ovdje.

Ovo je emocionalni „zaokret“: učenici često prelaze iz napora i frustracije u divljenje, poštovanje, poniznost, a ponekad i nelagodu zbog vlastitih pretpostavki.

Učitelj to još ne interpretira — dopušta da tišina učini svoje.

8. Kada video završi, učitelj pričekava nekoliko sekundi. Zatim kaže: „Primijetite što se u vama promijenilo.“ Učenici imenuju jednu riječ: iznenađenje / divljenje / sram / poštovanje / znatiželja / nevjerica (dovoljna je jedna riječ). Učitelj potom poziva na jednostavan zaključak: „Dajte današnjem satu naziv prema onome što ste zaista razumjeli.“ Učenici nude kratke nazive (npr. „Dostojanstvo“, „Snaga“, „Pristup“, „Pretpostavke“, „Pripadnost“, „Volja“). Učitelj ih prihvaća bez rangiranja.

9. Nakon završetka videa učitelj ostavlja cijelu minutu tišine kako bi učenici mogli ostati s onim što su osjetili i uočili, „probavljajući“ svoje emocionalno i utjelovljeno iskustvo kroz primjer Vitorije. Svaki učenik zatim anonimno zapisuje odgovor (na papirić) na dva pitanja:

- a. “What shifted in me after feeling the task in my body and watching Vitória?”
- b. “Will this learning episode change anything in my attitude towards people who are different from the majority? If so, what?”

Učenici odlažu svoje papiriće u kutiju.

10. Učitelj naglas čita odabrane odgovore bez dodatne interpretacije. Razred zatim prepoznaje ponavljajuće teme odgovarajući na pitanje: „Koje obrasce čujemo u našim refleksijama?“

Učitelj bilježi ključne izraze riječima učenika i poziva ih da artikuliraju kako bi se njihovi načini uočavanja i reagiranja na druge mogli promijeniti u svakodnevnom životu.

Što sudionici dobivaju:

Učenici u vlastitom tijelu doživljavaju kako ograničenje može izgledati — i koliko je lako donositi brze, pogrešne zaključke o tome što netko može ili ne može učiniti.

Prepoznaju koliko često takvi zaključci (u školi i šire) dovode do distanciranja, podcjenjivanja ili isključivanja osoba koje se doživljavaju kao „drugačije“ — uključujući osobe s invaliditetom, zdravstvenim teškoćama, nižim društvenim ili financijskim statusom ili drugim oblicima različitosti.

Promatrajući sposobnost i djelovanje Vitorije, učenici su potaknuti preispitati te pretpostavke i vidjeti razliku ne kao „manjak“, nego kao dio ljudskog života — s potencijalima, vještinama i doprinosima koji mogu obogatiti zajednički rad i društvo.

U praksi razvijaju osjećaj za demokraciju: uočavaju vlastite reakcije, „čitaju“ atmosferu u prostoru i postaju spremniji odgovarati s poštovanjem i uključivanjem, umjesto s prosudbom ili izbjegavanjem.

Kako bi se od razmišljanja prešlo na djelovanje, učenike se može potaknuti na razvoj miniprojekta uključivanja u školi ili lokalnoj zajednici. Radeći u manjim skupinama, prepoznaju jednu prepreku sudjelovanju u nekom prostoru (npr. škola, klub za mlade, sportski prostor ili online školska platforma), predlažu jednu malu realističnu promjenu i odlučuju kako će provjeriti pomaže li ta promjena.

Mogu koristiti sljedeća usmjeravajuća pitanja:

- Gdje je sudjelovanje teže nego što se čini za neke osobe?
- Koja prepreka to uzrokuje (prostor, rutine, komunikacija, stavovi)?
- Koja bi mala promjena mogla smanjiti tu prepreku?
- Koga treba uključiti ili konzultirati?
- Kako ćemo znati da je promjena pomogla?

5. Responzivna pedagogija u praksi

Ovaj dio donosi ilustrativne i objašnjavajuće materijale koji pomažu učiteljima u izgradnji responzivnog pedagoškog okruženja u kojem učenici mogu doživjeti demokratski duh u svakodnevnom učenju. Usmjeren je na to kako uočavati, tumačiti i odgovarati na ono što se događa u prostoru — emocionalno, odnosno i kontekstualno. Time se pomaže održati sudjelovanje sigurnim, uključivim i smislenim, a demokracija se može živjeti kroz proces učenja, a ne samo proučavati kao tema. Ovaj dio povezan je s poglavljem 6, „Responzivna pedagogija u srednjoškolskom obrazovanju“ u publikaciji „Povezivanje s demokracijom u srednjoškolskom obrazovanju: Smjernice za estetsko i utjelovljeno učenje za demokraciju“.

Alati za učenje za responzivnu pedagogiju

Radi jasnoće koristimo aktivnost „Naša škola kao prostor bez vršnjačkog nasilja“ kao ilustrativni primjer, pri čemu su ključne učiteljske upute istaknute podebljano.

Cilj: Održati prostor učenja sigurnim i smislenim tako da uočava ono što se pojavljuje, prilagođava se u stvarnom vremenu i štiti poštujuće, pravedno sudjelovanje.

Kontekst: Vršnjačko nasilje često je skrivena stvarnost u srednjim školama koja pogađa žrtve, promatrače i one koji vrše nasilje. Budući da je povezano sa statusom, pripadanjem, strahom i sramom, rasprave mogu brzo postati emocionalno intenzivne — učenici se mogu nervozno smijati, povući, postati defenzivni ili prepoznati nešto osobno. Ova aktivnost pomaže učenicima prepoznati kako vršnjačko nasilje izgleda, razumjeti njegove posljedice i istražiti kako zajednica može odgovoriti, bez izlaganja stvarnim situacijama. U skupinama učenici preuzimaju uloge (učenik koji vrši nasilje, osoba koja trpi nasilje, promatrač), uz opcije manjeg izlaganja (glas pritiska, glas učinka, glas izbora). U radu u učionici raspravlja se o reakcijama odraslih, a ne izvodi ih se; u širim školskim projektima školsko osoblje može izravno sudjelovati (npr. predmetni nastavnici, razrednici, savjetnici ili tim za podršku učenicima), umjesto da učenici preuzimaju uloge odraslih. Ovakav okvir naglašava vršnjačko nasilje kao odnosni i sustavni fenomen, a ne kao krivnju jednog „lošeg“ pojedinca.

AELD metode koje se koriste:

Dramska scena (s mogućnostima uloga): istražuje vršnjačko nasilje kao življenu interakciju (ton, moć, isključivanje, intervencija) i omogućuje učenicima da uvježbaju sigurnije načine reagiranja.

Kolaž: podržava neverbalno stvaranje značenja i smanjuje pritisak dijeljenja osobnih iskustava; pomaže uočiti što je važno (šteta, dostojanstvo, pripadnost, obnova odnosa).

Responzivna pedagogija: stopučitelji rade prije, tijekom i poslije

Upute u nastavku napisane su kao „učiteljske upute“ koje podupiru AELD. Namjera je učiniti aktivnost provedivom, bez pretvaranja u izvedbu, izlaganje ili moraliziranje.

Prije aktivnosti

Cilj je uspostaviti sigurnost, jasnoću i izbor prije nego što se pojave snažnije emocije. Rad na temi vršnjačkog nasilja zahtijeva jasne granice kako bi se učenici mogli ozbiljno uključiti bez straha od izlaganja, označavanja ili prisile na dijeljenje osobnih iskustava.

1. Učitelj treba jasno postaviti svrhu, objašnjavajući zašto „radimo ovu aktivnost“. Time se učenicima pomaže razumjeti da je fokus na učenju i zajedničkoj odgovornosti, a ne na traču ili ispovijedanju. Važno je naglasiti da će razred istraživati vršnjačko nasilje kao fenomen i osmisliti načine reagiranja, bez imenovanja stvarnih osoba ili situacija.

2. Učitelj treba uspostaviti kratak zajednički dogovor o tome „kako ćemo raditi“. Takav dogovor štiti dostojanstvo i održava demokratsku, poštujuću atmosferu usmjerenu na gledanje drugih i sebe kroz uvažavajući pogled.

- ne imenujemo stvarne osobe niti „tko je što učinio“
- fokus je na ponašanjima i obrascima, a ne na pojedincima
- nema ismijavanja niti „zabavne izvedbe“
- učenici biraju što će podijeliti i mogu se povući iz uloge ako im je potrebno

3. Učitelj treba ponuditi mogućnosti sudjelovanja s različitim razinama izloženosti — od uloga s niskom izloženošću (promatrač/narator) do aktivnijih uloga (izvođač) kako bi svi mogli sudjelovati na siguran način. Izbor smanjuje strah i podupire uključivanje, osobito kod učenika koji se osjećaju ranjivo.

- ponuditi uloge poput promatrača/redatelja/naratora umjesto glume
- poticati da se situacije fikcionaliziraju ili generaliziraju („situacija poput...“)
- omogućiti pisane/vizualne alternative govoru

4. Učitelj treba unaprijed predvidjeti neutralni signal za zaustavljanje i ponovno usklađivanje aktivnosti. Takav signal sprječava eskalaciju i pokazuje da je sigurnost važnija od „dovršavanja plana“. Jednostavan primjer je podignuta ruka: kada učitelj podigne ruku, svi zastaju, udahnu i aktivnost se nastavlja smireno i pravedno.

5. Učitelj treba planirati blagi nastavak podrške u slučaju da tema nekome postane osobna. To uključuje kratko upućivanje učenika na to gdje mogu razgovarati nakon aktivnosti (npr. s pouzdanom odraslom osobom u školi) te podsjećanje da se u svakom trenutku mogu povući ili odabrati ulogu s manjom izloženošću.

6. Učitelj treba koristiti zajedničke videoisječke (ako su uključeni) kao referentnu točku kako rasprava ne bi ovisila o osobnim iskustvima. U tu svrhu učitelj unaprijed daje kratku napomenu o sadržaju i nudi alternativu (npr. sažetak u pisanom obliku ili opis ključne scene) za učenike koji ne žele gledati video kod kuće.

Tijekom aktivnosti

Cilj je uočavati što se pojavljuje i prilagođavati se kako bi učenje ostalo sigurno i smisleno. Responzivna pedagogija ovdje je najvidljivija: učitelj „čita“ prostor i prilagođava tempo, strukturu i razinu izloženosti.

1. Učitelj treba aktivno uočavati signale u prostoru i u sudjelovanju učenika. Ti znakovi često upućuju na rastući rizik, isključivanje ili emocionalno preopterećenje.

Pratiti:

- nervozan smijeh koji postaje oštar
- tišinu/povlačenje
- dominaciju pojedinaca
- porast napetosti u tonu
- zbunjenost
- vidljivu nelagodu
- situacije u kojima jedan učenik postaje „u fokusu“

2. Učitelj treba prilagođavati razinu izloženosti kako bi sudjelovanje ostalo sigurno. Time se omogućuje uključivanje svih i smanjuje pritisak na dijeljenje osobnih iskustava.

- započeti s radom u parovima ili manjim skupinama; dijeljenje na razini razreda koristiti selektivno
- ponuditi anonimne bilješke/pitanja kada je potrebna iskrenost bez osobnog izlaganja
- omogućiti učenicima promjenu uloge (npr. iz izvodača u naratora/promatrača) prema potrebi

3. Učitelj treba održati dramski rad etički utemeljenim i neponižavajućim. Drama produbljuje razumijevanje samo ako izbjegava stereotipe, ismijavanje i usmjeravanje na pojedince.

- podsjetiti učenike: prikazujemo ponašanja i obrasce, a ne stvarne učenike ili događaje
- ako učenici počnu glumiti „za zabavu“ ili se smijati, zaustaviti scenu i ponovno usmjeriti svrhu: „Ovo radimo s poštovanjem — vršnjačko nasilje nije šala“
- poticati da scene uključuju uloge promatrača i mogućnosti djelovanja te put prema podršci odraslih (bez oponašanja konkretnih nastavnika) umjesto da se fokusiraju samo na odnos nasilnik–žrtva

4. Učitelj treba zadržati fokus aktivnosti na realističnim postupcima koje učenici mogu poduzeti. Cilj je prijeći s promatranja vršnjačkog nasilja na uvježbavanje sigurnih i izvedivih reakcija u skupini.

- pitati: „Što promatrač može učiniti u ovom trenutku?“
- pitati: „Kako netko može sigurno potražiti pomoć odrasle osobe i kako bi ‘korisna pomoć’ izgledala?“
- odabrati jednu realističnu promjenu i ponovno odigrati scenu s „boljim završetkom“ koji i dalje djeluje uvjerljivo

5. Učitelj treba koristiti signal za resetiranje kad god su sudjelovanje ili dostojanstvo ugroženi. Resetiranje sprječava eskalaciju i modelira zajedničku odgovornost za prostor učenja.

- zaustaviti, udahnuti i ponovno započeti ako netko biva prekidan, ismijan, izdvojen ili isključen

Nakon aktivnosti

Cilj je integrirati učenje u zajedničko djelovanje bez moraliziranja ili okrivljavanja. Učenici trebaju izaći iz aktivnosti s jasnijim razumijevanjem i konkretnim sljedećim koracima, a ne sa sramom, glasinama ili emocionalnim preopterećenjem.

1. Učitelj treba provesti refleksiju na dvije razine: sadržajnoj i procesnoj. Time se održava i kognitivna i odnosna dimenzija učenja.

- Sadržaj: Što smo naučili o vrstama vršnjačkog nasilja, njegovim učincima i ulogama?
- Proces: Što smo uočili o atmosferi, sudjelovanju i sigurnosti tijekom rada?

2. Učitelj treba podržati učenike u izradi kratkog plana odgovora na vršnjačko nasilje, temeljenog na onome što je razred prepoznao i uvježbao. Konkretni ishod jača osjećaj djelovanja i zajedničke odgovornosti.

- grupirati ideje u jednostavne tematske cjeline, primjerice: prevencija, prijavljivanje, djelovanje promatrača, pomoć odraslih, podrška žrtvama, odgovornost
- pomoći učenicima da odaberu mali broj realističnih mjera koje će isprobati

3. Učitelj treba završiti aktivnost podsjećanjem na održavanje poštujućeg ponašanja nakon sata. Time se smanjuje rizik nakon emocionalno zahtjevne teme.

- kratko podsjetiti učenike kome se mogu obratiti ako im je tema osobna ili teška
- ponovno naglasiti granice: bez imenovanja osoba, bez ogovaranja i uz poštujće ponašanje i izvan učionice

4. Učitelj treba izdvojiti nekoliko minuta za vlastitu refleksiju za sljedeći put. Time se postupno razvija responzivna praksa.

- Tko se lako uključio, a kome su bile potrebne opcije s manjom izloženošću?
- Kada se promijenila atmosfera i što je pomoglo stabilizirati prostor?
- Što ću sljedeći put promijeniti (tempo, strukturu, uloge, poticaje, reset)?

Učiteljev osobni trening za responzivnu pedagogiju

U svakodnevnom životu učionice učitelji se stalno susreću sa situacijama koje se ne mogu rješavati unaprijed zadanim metodama: pojavljuju se emocije, sudjelovanje postaje neujednačeno, javlja se neizvjesnost, a širi kontekst oblikuje tko se osjeća spremnim govoriti. Responzivna pedagogija odgovara na tu stvarnost tako što poučavanje razumije kao zajednički pothvat utemeljen na uzajamnoj odgovornosti, pažljivosti i refleksivnom i trenutnom prilagođavanju uvjetima koji učenicima omogućuju da demokraciju ne doživljavaju samo kao temu, nego kao življeni proces postajanja: otvorenosti prema drugosti, sposobnosti uvažavanja perspektiva vršnjaka i spremnosti na zajedničko stvaranje.

Kako bi se učiteljima pomoglo u razvijanju takvog pristupa, PowerPoint prezentacija „Samostalno usavršavanje učitelja za responzivnu pedagogiju“ nudi 10 skupova „Ako – onda“: svaki slajd započinje kontekstom AKO i tri mogućnosti odgovora ONDA. Učitelji se najprije pozivaju da sami odluče, a zatim klikom otkrivaju povratnu informaciju: prikladnija opcija(e) označena je zelenom točkom, dok su manje prikladne označene narančastom točkom uz kratko objašnjenje koje potiče refleksiju i preispitivanje.

Prezentaciju možete pronaći klikom [ovdje](#).

6. Razumijevanje i primjena uvažavajućeg pogleda u praksi

Nudimo tri aktivnosti kao pripremni korak koji pomaže učenicima razumjeti što je uvažavajući pogled, zašto je važan i kako djeluje. Kako bi vježbali prepoznavanje prije vrednovanja (uočavanje onoga što jest prije nego što to prosuđujemo), učenici često trebaju iskusiti koliko brzo um stvara etikete i koliko one lako mogu biti pogrešne. Kroz tri međusobno povezane aktivnosti učenici uče razlikovati prve dojmove od opisnog uočavanja te odgoditi prosudbu dok ne postane vidljivo više konteksta. Učitelje se potiče da aktivnosti najprije isprobaju sami prije nego što ih ponude učenicima. Time se podržava kultura učionice u kojoj se učenike može vidjeti bez svodjenja na etiketu te u kojoj komunikacija ostaje otvorena i poštujuća.

„Snack Attack“ Eduarda Verasteguija. Pogledajte „Snack Attack“ klikom ovdje.

Pripremna aktivnost za uvažavajući pogled

Aktivnost 1. Vođeno gledanje u tri faze

Faza 1. poziva učenike na gledanje i oblikovanje prvih dojmova. Gledaju film *Snack Attack* od početka do trenutka kada dječak počne jesti kekse. U ovoj fazi nema rasprave. Učenici ostaju kratko u tišini, a zatim privatno zapisuju svoj prvi dojam koristeći jedan od ponuđenih početaka rečenica:

„Moj prvi dojam je...“

„Trenutačno mislim...“

„Etiketiranje koje mi pada na pamet je...“

Ovo kratko zapisivanje prvog dojma čini brze prosudbe vidljivima, ali ih istovremeno zadržava osobnima kako se ne bi širile u grupi.

Faza 2. poziva učenike na drugi pogled usmjeren na opisno uočavanje (opisivanje samo onoga što se može opažati — radnje, riječi, ton, vrijeme, držanje tijela, udaljenost — bez prosuđivanja ili objašnjavanja zašto). Učenici nastavljaju gledati do trenutka kada žena sjedne u vlak. Nakon toga rade u parovima ili manjim skupinama 3–5 minuta i dijele isključivo opažene detalje koristeći početke rečenica:

„Uočavam...“

„Vidim...“

„Primjećujem...“

Ovdje vrijedi pravilo: bez označavanja tipa „On je / Ona je“ i bez nagađanja motiva. Ako se pojavi neko etiketiranje, učenici je preoblikuju u opažanje.

Primjerice, umjesto „On je nepristojan...“ ili nagađanja njegovih namjera, učenici opisuju ono što vide: „Ponovno poseže za keksima bez da govori.“

Na taj se način vježba uvažavajući pogled kao pažljivo primanje — razdvajanjem onoga što se opaža od onoga što se pretpostavlja.

Faza 3. poziva učenike na treći pogled usmjeren na prepoznavanje i reinterpetaciju. Prepoznavanje znači uočiti što se doista događa u sceni na temelju onoga što film prikazuje. Reinterpetacija znači preispitati i promijeniti prvi dojam u svjetlu novih informacija.

Učenici zatim rade kao cijela skupina 5–8 minuta kako bi reflektirali i revidirali svoje razumijevanje koristeći početke rečenica:

„Sada razumijem da...”

„Isprva sam mislio/mislila..., ali sada vidim...”

„Ključni detalj koji je promijenio moj pogled bio je...”

Za završetak aktivnosti učenici dijele jednu rečenicu o tome što su naučili, uz zaključak da prvi dojmovi mogu biti pogrešni. Prebrzo etiketiranje ljudi može narušiti odnose, stoga je korisno zastati, uočavati i preispitati

Aktivnost 2: Učenici vode gledanje u tri faze (The Present)

Razred zajedno gleda film The Present (Filmakademie Baden-Württemberg). Nakon gledanja učenici rade u parovima i prepoznaju tri faze: prvi dojam, opisno uočavanje te prepoznavanje/reinterpretaciju. Cilj je pomoći učenicima da sami uoče mehanizam uvažavajućeg pogleda umjesto da se oslanjaju na vođenje učitelja. Kada učenici mogu samostalno imenovati ove faze, produbljuju svoje razumijevanje i stvaraju čvršću osnovu za primjenu uvažavajućeg pogleda, ne samo u učenju i AELD aktivnostima u učionici, nego i u svakodnevnom životu izvan škole, podupirući poštujuće i demokratske odnose.

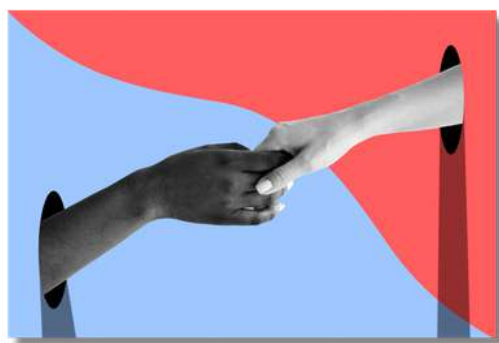
The Present, Gledaj The Present pritiskom tipke: [here](#).

Aktivnost 3: Mini kreativni projekt uvažavajućeg pogleda

Učenici izrađuju kratki film ili niz crteža koji prikazuju tri faze u praksi: prvi dojam, opisno uočavanje te prepoznavanje/reinterpretaciju. Stvaranje priče pomaže učenicima dublje razumjeti mehanizam jer moraju prikazati kako se brzo etiketiranje formira i kako se može promijeniti kada se pojavi više konteksta — vještine koje podupiru poštujuće i demokratske odnose u školi i izvan nje.

Kako bi aktivnost ostala sigurna, učenici koriste izmišljene ili kombinirane situacije („situacija poput...“) umjesto stvarnih vršnjaka ili prepoznatljivih događaja. Ne koriste se imena niti se traži dijeljenje osobnih iskustava. Učitelj postavlja zadatak kao proces učenja, a ne kao zabavu ili izlaganje.

Vježbanje samoprihvatanja i uzajamnog prihvatanja

Pripremne aktivnosti pokazuju da prvi dojmovi mogu biti pogrešni i da etiketiranje može zatvoriti komunikaciju. Ovaj se dio nadovezuje na to razumijevanje tako što vježba isti mehanizam u stvarnim interakcijama:

- zastati kako bi se zaustavila brza prosudba
- uočiti opisivanjem onoga što je prisutno
- odgovoriti prepoznavanjem — uvažiti prije nego što se vrednuje

Praktične aktivnosti koje slijede pomažu učiteljima i učenicima uvježbati ovaj pristup u raspravama, vršnjačkom vrednovanju, radu u skupinama i AELD zadacima, tako da prepoznavanje i uzajamno prihvatanje postanu zajednička praksa u učionici i izvan nje.

Donosimo ključne skupove vježbi za uvažavajući pogled kroz pet smjerova prihvatanja:

- a. učitelj → sebe (samoprihvatanje)
- b. učenik → sebe (samoprihvatanje)
- c. učitelj → učenike
- d. učenici ↔ učenici
- e. učenici → učitelja

a. Učitelj → sebe (samoprihvatanje)

Samoprihvatanje učitelja pomaže u trenucima kada osjeća žurnost, iritaciju, sram, nesigurnost ili poriv za kontrolom/ispravljanjem.

Faza 1: Zastati.

Učitelj zastaje prije djelovanja: jedan spor izdah, opuštanje ramena/čeljusti, usporavanje tempa.

Faza 2: Uočiti.

Učitelj opisuje svoje stanje bez samoprosudbe:

„Primjećujem da ubrzavam.“

„Primjećujem napetost u tijelu.“

„Primjećujem poriv za kontrolom/ispravljanjem.“

„Primjećujem da se osjećam defenzivno.“

Faza 3: Odgovoriti prepoznavanjem (prema sebi)

Učitelj priznaje ono što je prisutno i bira jedan mali sljedeći korak:

„Ovo je napet/neizvjestan trenutak; mogu odgovoriti smireno.“

Zatim bira jedan mali potez, primjerice: usporiti, postaviti jedno razjašnjavajuće pitanje, prijeći na rad u paru ili kratko pisanje, omogućiti promatranje kao valjan oblik sudjelovanja ili smireno imenovati neizvjesnost.

Kao opcionalna kratka refleksija nakon aktivnosti (oko jedne minute):

„Koja je bila moja prva unutarnja prosudba?“

„Što sam umjesto toga uočio/uočila?“

„Koji je mali potez pomogao?“

b. Učenik → sebe (samoprihvatanje)

Samoprihvatanje učenika pomaže u trenucima kada učenik osjeća sram, strah od prosudbe, frustraciju, defenzivnost ili potrebu za povlačenjem.

Faza 1: Zastati.

Učenik uzme jedan udah i zastane prije reakcije (povlačenje, raspravljavanje, odustajanje).

Faza 2: Uočiti.

Učenik imenuje što se događa bez etiketiranja sebe:

„Trenutačno osjećam...“

„Primjećujem da se želim sakriti/raspravljati/odustati.“

„Moje tijelo se osjeća...“

Faza 3: Odgovoriti prepoznavanjem (prema sebi)

Učenik priznaje trenutak i poduzima jedan mali korak:

„Ovo je teško, ali mogu napraviti jedan mali korak.“

Odabire jednu mogućnost: najprije promatrati, napisati jednu rečenicu, postaviti jedno pitanje, podijeliti u paru, zatražiti pojašnjenje.

Kao opcionalna završna refleksija:

„Jedna stvar koju sam danas uspio/uspjela jest...“

c. Učitelj → učenici

Uvažavanje učenika od strane učitelja pomaže u situacijama kada ponašanje učenika potiče brzu prosudbu, kada sudjelovanje postaje neujednačeno ili kada je ideja učenika još u nastajanju i treba joj vrijeme za razvoj.

Faza 1: Zastati.

Učitelj zastaje prije etiketiranja („lijeni“, „nepristojni“, „ne trudi se“) te održava smiren ton i tempo.

Faza 2: Uočiti.

Učitelj opisuje ono što je opažljivo (ne ono „kakav je“ učenik):

„Primjećujem da si se povukao/povukla.“

„Primjećujem da se trenutačno ne uključuješ.“

„Primjećujem da je prostor postao napet / da se tempo ubrzao.“

Faza 3: Odgovoriti prepoznavanjem (uvažiti prije vrednovanja)

Učitelj priznaje situaciju i nudi siguran sljedeći korak:

Prepoznavanje: „Čini se da je ovo sada zahtjevno/neizvjesno.“

Poziv: „Pokušajmo najprije u paru“, „Zapišimo kratko prije nego što govorimo“, „Uzmimo 20 sekundi“, „Možeš samo promatrati“ ili „Dijeljenje je dobrovoljno.“

Kao opcionalna refleksija nakon aktivnosti:

„Koji sam etiketu gotovo upotrijebio/upotrijebila?“

„Što sam umjesto toga opisao/opisala?“

„Je li moj odgovor proširio sudjelovanje?“

d. Učenici ↔ učenici (vršnjačka praksa)

Uzajamno uvažavanje među učenicima pomaže tijekom rada u skupinama, rasprava, neslaganja, a osobito u AELD dijeljenju i povratnim informacijama, gdje se učenici mogu osjećati izloženo.

Faza 1: Zastati.

Učenici zastaju prije nego što reagiraju ismijavanjem, brzom prosudbom ili prekidanjem.

Faza 2: Uočiti.

Učenici započinju opisom, a ne vrednovanjem:

„Primjećujem...“ / „Vidim...“ / „Uočavam...“

Ako se pojavi etiketiranje, preoblikuju je u opažanje.

Faza 3: Odgovoriti prepoznavanjem (uvažiti prije vrednovanja)

Učenici najprije priznaju doprinos, a zatim odgovaraju s poštovanjem:

„Čujem/vidim što pokazuješ...“

Za AELD povratnu informaciju koriste: „Primijetio/la sam...“ / „To me navelo na razmišljanje...“ (prije bilo kakve procjene ili savjeta).

Ako je došlo do nesporazuma: „Isprva sam mislio/mislila..., ali sada vidim...“

Kao opcionalna refleksija nakon aktivnosti:

„Jedan način na koji smo danas održali prostor poštujućim bio je...“

e. Učenici → učitelj

Uvažavajući odnos učenika prema učitelju pomaže u situacijama kada se učenici ne slažu, osjećaju neshvaćeno, osjećaju napetost ili trebaju pojašnjenje — bez eskalacije ili povlačenja.

Faza 1: Zastati.

Učenici zastaju prije nego što reaguju sarkazmom, kolutanjem očima, povlačenjem ili neprijateljskim komentarima.

Faza 2: Uočiti.

Učenici opisuju svoje iskustvo umjesto da etiketiraju učitelja:

„Primijetio/la sam da sam se zbunio/la kada...“

„Primijetio/la sam da mi je tempo bio prebrz.“

„Primijetio/la sam da sam prestao/la željeti govoriti.“

Faza 3: Odgovoriti prepoznavanjem (uvažiti prije vrednovanja)

Učenici najprije priznaju namjeru učitelja, a zatim jasno izražavaju svoju potrebu:

„Razumijem da želite da..., a ja se mučim s...“

„Možda sam krivo razumio/razumjela... možete li pojasniti...?“

„Možemo li pokušati s više vremena, kratkim pisanjem prije govora ili radom u paru?“

Kao opcionalna refleksija nakon aktivnosti:

„Jedna rečenica koja je danas održala komunikaciju otvorenom bila je...“

Ovaj dio prikazuje uvažavajući pogled kao praktičnu naviku: zastati, uočiti, odgovoriti prepoznavanjem. Kroz pripremu uz film i svakodnevne prakse u ključnim odnosima (prema sebi i drugima), učitelji i učenici uče usporiti brze prosudbe, smanjiti etiketiranje i podržati sigurnije i demokratičnije načine zajedničkog djelovanja u školi i izvan nje.